

sig selv og som kilder til Hørup og tidens kulturelt-politiske miljø er glimrende, giver de, som Thorborg selv understreger, langt fra noget dækkende indtryk af Hørup som politiker. Thorborg har forsøgt at afbøde de værste proportionsforvridninger af denne art ved at indsætte brevene i en kommenterende ramme. Hver af de ti grupper indledes af en sådan kommentar, og hvor det har været påkrævet videreføres denne med tilsvarende kommentarer i forbindelse med de enkelte breve. Det har således været muligt at placere brevene i forhold til Hørups private og offentlige liv. Kommentarerne er interessante og givende og bærer efter min mening hele udgaven oppe. Arbejdet må have været vanskeligt, fordi der jo netop ikke har været så mange breve at finde om det, der trods alt er det centrale, nemlig Hørups politiske liv.

Arbejdet med udgivelse af kilder er utaknemmeligt. I det omfang, hvor det er uhonoreret, er det en uselvisk syssel, for det er først og fremmest forarbejder til forskning, som letter arbejdet for andre, men som ikke er særligt meriterende for forskeren selv. Arbejdet er endvidere utaknemmeligt på den måde, at der altid vil være anmeldere, der kan påpege, at udvalget ud fra forskellige synsvinkler er utilstrækkeligt, at det ikke belyser de væsentligste sider, eller at der findes en række kilder, som burde have været inddraget, eller som der i hvert fald burde have været henvist til.

Disse indvendinger kan også rettes mod Karsten Thorborgs udgave af Hørup-breve, selv om bogens titel i nogen grad kan værgе mod for vidtgående krav. Selv finder jeg det trods alt noget skuffende, at der er så forholdsvis lidt om Hørup som politiker i disse breve. Hans politiske virke er jo dog en hovedgrund til, at vi beskæftiger os med ham. Man kan også indvende, at en række meget væsentlige – og de væsentligste kilder – til studiet af Hørup som politiker ligger uden for denne bog, hvorfor spørgsmålet om relevansen af arbejdsopgaven, som den er udformet, trænger sig på. Her vil jeg dog gerne give det sidste ord til Karsten Thorborg, der, skønt i en noget anden sammenhæng, siger om brevene »... dels giver de et ofte bevægende indblik i den personlige baggrund for Hørups offentlige virksomhed, og dels indeholder de menneskelige og litterære værdier, som gør hans eftermæle ære, og som jeg tror, at læseren kan have glæde og udbytte af«. Så det kan godt være, at man i stedet skulle sige velkommen og tak til.

Birgit Nüchel Thomsen

NYESTE TID

WILHELM ERNST WINTERHAGEN: *Mission für den Frieden. Europäische Mächtepolitik und dänische Friedensvermittlung im ersten Weltkrieg. Vom August 1914 bis zum italienischen Kriegseintritt Mai 1915.* Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 1984. 730 s. DM 139.

Mission für den Frieden er udkommet i serien »Quellen und Studien zu den Friedensversuchen des ersten Weltkrieges«, og behandler »Mission Andersen«, dvs. de forsøg, Ø.K.'s stifter, H.N. Andersen, udfoldede for at skabe forståelse mellem de krigsførende magter under 1. verdenskrig og dermed opnå fred. H.N. Andersens forhandlingsveje var først og fremmest de europæiske kongehuse, der

var nært beslægtet med det danske, altså Englands, Ruslands og Tysklands, men også de pågældende landes udenrigsministre, ligesom Erik Scavenius var inddraget. H.N. Andersens fredsbestræbelser udfoldede sig fra krigsudbruddet 1914 til august 1915.

Danske historikere har mest bedømt Andersens fredsmission som en episode uden reelle chancer for at lykkes – hvad den altså heller ikke gjorde; man har bl.a. ikke tiltroet H.N. Andersen evner på den store diplomatiske scene. Desuden har man fremhævet forskellen mellem Andersens ønsker om en generel fred og de tyske bestræbelser for at få en separatfred med Rusland. Winterhagen bedømmer »Mission Andersen« som et seriøst forehavende med chancer for succes; at det strandede begrundet han først og fremmest med det forhold, at de tyske fredsønsker især var uforenelige med russiske og franske interesser. Undersøgelsen bygger på et stort dansk, engelsk og tysk kildemateriale, som nøje refereres og citeres; trykte kilder og fremstillinger er ligeså grundigt gennemgået. Winterhagen har bragt os et godt stykke videre, men en nærmere afklaring af fredsmissionens muligheder kommer man først, når arkiverne fra det danske kongehus og fra russisk side bliver tilgængelige.

Bogen har især sin værdi ved at gøre H.N. Andersens fredsbestræbelser kendt for et ikke dansklæsende publikum; de hidtidigt udkomne værker uden for Danmark bygger langt fra på et ligeså solidt kildegrundlag. Svagheder er den store detaljerigdom og de mange citater, der gør fremstillingen noget uoverskuelig, og forfatterens utilstrækkelige kendskab til dansk historie i almindelighed.

Susanne Krogh Bender

JØRGEN HOLMGAARD, (red.): Det grundtvigske bondemiljø. Grenå, Ålborg Universitetsforlag, 1981. 379 s. 130 kr.

Det grundtvigske bondemiljø er et produkt af et forskningsseminar om samme emne, der blev afholdt i 1978 med deltagelse af historikere, kirke- og litteraturhistorikere, etnologer samt massekommunikationsforskere.

Af de vægtigste bidrag bør nævnes Vagn Wåhlins »By og land«, et meget spændende, men også svært tilgængeligt forsøg på at syntetisere dynamikken mellem socioøkonomisk basis, klasser og ideologi i slutn. af 19. årh. Artiklen opererer med et treleddet classesystem både i den urbane og i den agrare sektor, og finder konstant svingende alliancer mellem de forskellige klasser, f.eks. et interessefællesskab mellem bønder og godsejere i udbytningen af landproletariatet og en samtidig fælles interesse i social accept mellem bønder og landproletariatet mod godsejerne. Wåhlin præsenterer således et mere komplekst klassemønster, end man sædvanligvis ser.

Bodil K. Hansen tilbageviser overbevisende i »Kvinderne i et grundtvigsk bondemiljø« den traditionelle opfattelse, at det kun var mændene, der tog del i den politiske og kulturelle kamp i slutningen af 1800-tallet. Undersøgelsen fra Møn viser, at de kvinder, hvis arbejdsituation var ændret som følge af driftsomlægningen, efter højskoleophold tog livlig del i debatten i de politiske foreninger og med læserbreve i lokalpressen.

I »Ryslinge og Kerteminde/Dalby valgmenigheder« søger Ole Juul Hansen et